

ВСЕСВІТНЯ ІСТОРІЯ

УДК 94(520)“1945/...”:37.014
DOI: 10.31651/2076-5908-2021-1-113-118

**ТРОФИМЧЕНКО Анастасія
Леонідівна,**
аспірантка кафедри всесвітньої
історії Київського університету
імені Бориса Грінченка,
Orcid ID: 0000-0001-6260-7076
e-mail: at@academy.com.ua

ОСОБЛИВОСТІ ВПРОВАДЖЕННЯ ОСВІТНІХ РЕФОРМ В ЯПОНІЇ ПІСЛЯ ДРУГОЇ СВІТОВОЇ ВІЙНИ

У статті розглядаються етапи впровадження освітніх реформ у Японії в повоєнний час та їх вплив на шкільництво. Особливу увагу приділено вивченню концепції освіти у довоєнний та повоєнний період. Розглянуто діяльність японського уряду та окупаційного режиму щодо ліквідації безграмотності серед різних верств населення. Окрему роль приділено питанню виведення військового впливу із шкільної освіти. Актуалізовано процеси впровадження «прогресивної освіти» окупаційним режимом США, який відіграв ключову роль у процесах реформування.

Ключові слова: освіта, реформи, школа, Японія, уряд, окупація, мілітаризм, Друга світова війна.

Постановка проблеми. На сьогоднішній день питання впровадження освітніх реформ у різних країнах світу є актуальними. У державах Східної Азії, зокрема в Японії активні зміни в шкільництві розпочалися пізніше ніж в Європі, а саме після Другої світової війни, незважаючи на це, японці демонструють значні результати вже зараз. Японські школярі показують не аби які успіхи в міжнародних незалежних іспитах, конкурсах, олімпіадах. Питання, як за короткий час японцям вдалося трансформувати систему освіти і вивести її на принципово новий високий рівень залишається відкритим. Нині дане питання потребує комплексного дослідження, оскільки може бути корисним не лише у контексті вивчення історичних процесів, а й в отриманні досвіду і впровадження інновацій в концепцію «Нова українська школа».

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Вивчення питання становлення шкільної освіти в Японії достатньо актуальне в наш час, але вказане питання не надто досліджене українськими науковцями. Активніше цю проблематику вивчають зарубіжні історики. Свого часу процес становлення шкільної освіти в Японії дослідили І. Аmano [1], Р. Андерсон [2], Х. Бервалд [3], Е. Бечамп [4], Мікі Я. Ісікіда [5]. Сучасною розробкою проблеми займається С. Ясуно [6], Д. Кенан [7]. Однак цю тему лишає поза увагою вітчизняна наука.

Метою пропонованої статті є висвітлення змісту і значення освітніх реформ в Японії після Другої світової війни.

Виклад основного матеріалу. Повоєнний час в історії більшості держав, які брали участь у Другій світовій став етапом нових викликів, змін, впровадження реформ, відбудови країни. За цих обставин відбулося реформування різних сфер суспільної діяльності. Освіта

не стала винятком. Ще в середині 1930-х рр. урядом Японії були скликані спеціалізовані ради освітян та громадськості, які стали опікуватися питаннями впровадження інновацій в освіті. Принципи національної політики спрямовувалися на те, аби формували ідеологію, цінності та соціальну поведінку, які мали допомагати вчителям формувати думки дітей та навчати їх у контексті сприйняття і схвалення нової стратегії держави.

У 1937 р. влада почала перегляд концепції освіти, для того, щоб узгодити її відповідно до Нового порядку в Східній Азії. Головна мета нового органу з питань освіти полягала у реалізації пропозицій щодо розробки обґрунтування позиції Японії у контексті теорії японського націоналізму. Сам японський націоналізм являє собою ідею про монолітну єдність народу в його нерозривній культурній цілісності [6, 5].

У роки війни з Китаєм (1937–1945 рр.) влада докладала значних зусиль для впровадження «правильних» ідей, які базувалися не на гуманних засадах, а на принципах мілітаризму. Генерал Садао Аракі – політичний, військовий діяч, а також міністр освіти та культури Японії (1938-1939 рр.) наголошував на духовно-моральному вихованні як засобі формування вірності імператору та служінню державі. У контексті усіх цих намірів на початку 40-х рр. було впроваджено шкільну реформу для зміни навчальної програми у початковій школі. Мета Наказу про освіту № 4 від 4 березня 1941 р. полягала у тому, щоб «змусити учнів усвідомити моральну місію Імперії та, навчаючи їх практичній моралі, виховувати чесноти на принципах Імператорського Рескрипту про освіту». Рескрипт уперше був виданий імператором Мейдзі 30 жовтня 1890 р. з метою формування правильних ідей політики уряду Японської імперії щодо освіти. Японські консерватори наполягали на відновленні принципів конфуціанства як керівництва для освіти і суспільної моралі. Однак Іноуе Ковас та інші прихильники «модернізації» Японії вважали, що це сприяло б поверненню до старого порядку, і наполягали на ідеї, що «Імператор – центр життя Імперії». За оцінками освітян приблизно третина навчальної програми була присвячена ультра націоналістичному змісту. Подальше формування освітньої філософії в дусі націоналістичних принципів продовжувалося через діяльність військових-офіцерів, які свого часу займали ключові посади у школах.

Націоналізм ще з давніх часів був культовою ідеєю для японського суспільства і в 1940-х роках він залишався визначальним у гуманітарній політиці держави. Найвищими чеснотами японського суспільства вважалися лояльність та патріотизм. Натомість індивідуалізм, інтернаціоналізм, пацифізм стали відповідниками зради. Урядовці стали провідниками ідеї, а школи використовували для поширення філософії про те, що держава є основою моралі. Хороший громадянин – це той, який здатний був присвятити своє життя службі державі та за необхідності навіть померти за неї [8, 16-18].

У 1941 р. державні початкові школи стали називатися «Національними народними школами», їм відводилася центральна роль у мілітаризації освіти. У таких школах дітей навчали бути відданими імператору і боротися за імператора. Шкільні підручники, особливо з історії та етики, писали про божественне походження імператора та прославляли Імператорську армію та флот. Національна історія 1940 р. для дітей початкової школи називала імператора Хірохіто «Живим Богом». У підручнику з історії 1934 р. наведено легенду про створення японської нації Богинею Сонця Аматаерасу а її нащадка Дзімму – першим імператором Держави Ямато, який і став засновником імператорської династії, котра править Японією до сьогодні. На честь цієї події з 1872 р. 11 лютого в Японії щороку стали відзначати національне свято. Таке поклоніння імператору продовжувалося до кінця Другої світової війни [5, 168]. Підручник з історії для початкової школи 1943 р. мав перший розділ «Країна богів», у якому зазначалося: «Ми повинні наполегливо вчитися... щоб стати добрими громадянами і робити все можливе заради імператора». У підручнику з етики для учнів другого класу говорилося: «Японія, добра країна, прекрасна країна. Єдина країна у світі, Країна Божа» [9, 33-34].

На таких концепціях базувалася освітня ідеологія. Ще одним яскравим прикладом виховання у японському дусі являється те, що до 1944 р. хлопці у початкових школах мали дві години обов'язкової військової підготовки на тиждень, а учні з третього по шостий класи відвідували «спеціальні класи» для навчання. У національних школах з 1944 р. діти

вивчали предмети «Оголошення війни» та «Рескрипт імператорських солдатів», а після проходження військової підготовки, вони співпрацювали з громадськими організаціями, де осягали практичну сторону свого навчання. В «Інструкції про війну», яку вивчали діти зазначалося: «Не сприймайте приниження того, що ви є військовополоненими. Вам слід скоріше померти, щоб уникнути приниження статусу військовополонених ... » [10, 163-168]. З 1941 по 1945 рр. маленьких японців вчили вірити, що імператор – Живий Бог, і вмирати за імператора та країну – найвищий подвиг. Усі учні чоловічої статі з третього класу або трохи пізніше і вся працююча молодь належали до Великої японської молодіжної організації. У червні 1942 р. 54 604 організації мали у своєму складі 14 215 000 дітей та молоді [11, 104-106]. Учні писали листи та відправляли пакунки солдатам, прибирали святині та храми, проводили богослужіння та економили гроші для військових.

Мілітаризм в японській освіті до Другої світової війни, а згодом і шовінізм, міцніли і дозрівали в епоху Сьова¹ (період в історії Японії з 1926-1989 рр.), досягаючи власної кульмінації в темний період під час Другої світової війни. Коли війна вступила у свій руйнівний фінал у 1945 р., а країна відчула нестачу робочої сили, всі учні початкових шкіл, студенти університетів повинні були працювати на фабриках та фермах згідно з Указом студентських робітників 1944 р. Багато дітей початкових класів у містах були переселені у сільські райони разом зі своїми вчителями, далеко від своїх сімей.

Друга світова війна внесла свої корективи в життя мільйонів людей в усьому світі. Після поразки у війні Японія була окупована союзними силами. Окупація США сприяла просуванню американцями нових ідей. Вони були спрямовані насамперед на освітні сфери, а саме на систему управління освітою та зміст навчального матеріалу. Перша позиція американської адміністрації полягала в тому, що мілітаризм та ультра націоналізм не можуть бути частиною шкільної програми. Таким чином, перші директиви окупаційної влади стосувалися виведення військових зі школи. Крім цього управління навчальними закладами необхідно було довірити освітянам та громаді. Завдяки місцевій адміністрації, громади могли б сформувати таку систему освіти, яка б задовольнила їхні вимоги. Це зафіксували в третьому принципі. Також адміністрація та влада мали позбутися централізації. В освіті проголошувалася позастановість та гендерна рівність між всіма верствами населення. Дискримінація мала бути ліквідована. До прикладу, сьогодні освіта японських жінок – блискуча спадщина реформ.

Впровадження реформ почалося з прийняття рішень щодо зміни навчальних програм, які мала задовольняти потреби дітей. Це відображало прогресивний характер викладачів в СІЕ (Civil Information and Education – Цивільна інформація та освіта). Реформатори вказували, що освіта повинна базуватися на основних поняттях теорії, а експериментальний метод повинен застосовуватися за необхідності. Зазначалося, що викладацька діяльність – це важлива і складна професія, яка вимагає спеціальної підготовки. СІЕ також рекомендувала постійно дбати про процес підвищення кваліфікації викладачів після того, як вони розпочали свою діяльність. Про це йшлося у трьох документах початку окупаційної влади: в «Довіднику з цивільних справ» (1944), «Освіта в Японії» (1946) та «Звіті Місії США в Японії» (1946) [2, 63]. Інформація та рекомендації в цих матеріалах ілюструють прогресивну позицію щодо освіти та її вплив на різні аспекти суспільного життя. Перша освітня місія в Японії зіграла істотну роль у формуванні політики, яку запровадила окупаційна влада. Очолювана Джорджем Д. Стоддардом – уповноваженим з питань освіти в Нью-Йорку, група з двадцяти семи членів прибула до Японії в березні 1946 р. [3]. Менш ніж за місяць місія познайомилася з тонкощами японської мови, освіти та створила перелік реформ для започаткування демократичної освіти в Японії. СІЕ в значній мірі покладався на звіт місії, який став орієнтиром для проведення реформ.

Від учнів очікувалося запам'ятовування величезного обсягу фактичної інформації. Для викладачів рекомендували негайно провести викладацьку реформу щодо формування

¹ Період Сьова («освічений мир») – період в історії Японії з 1926 по 1989 роки. Тривав від початку вступу на трон імператора Сьова до вступу на трон імператора Акіхіто. Період Сьова характеризувався посиленням ролі військових у прийнятті політичних рішень, участю і поразкою Японії у Другій світовій війні, окупацією країни силами США і СРСР, демократизацією і перетворенням Японії на одну з економічно передових держав світу.

прогресивної ідеології. Рекомендації місії отримали високу оцінку не від кого іншого, як від генерала Макартура, який казав, що це «документ ідеалів, який відповідає демократичним традиціям» [7, 3]. Для багатьох під час окупації термін «демократична освіта» означав «прогресивна освіта». Ця нова система підкреслювала цінність особистості. Запропонована демократична система освіти в Японії намагалася визначити інтереси учнів та адаптувати їх до нової навчальної програми.

Перша місія повідомила, що навіть без існуючої мілітаризації японська система мала потребу в «модернізації», оскільки вона базувалася на старій моделі авторитету. Американці намагалися донести, що освіта повинна не просто передавати знання учителя, але й враховувати інтереси учнів.

За роки реформ шість років обов'язкової освіти були продовжені до дев'яти років початкової та середньої школи. Майже всі гендерно-сегреговані школи стали спільними. Середні школи в невеликих округах, створювалися за зразком державних середніх шкіл США. Рівень охоплення середньою школою становив 42,5 % у 1950 р., та зріс до 51,5 % у 1955 р.

Завдяки освітній місії колишні утопічні ідеї ультра націоналістичного спрямування змінилися на ідеї рівних можливостей для освіти всіх громадян. Спільне навчання, всебічний розвиток особистості, виховання вдячності та поваги до правди та справедливості, академічна свобода викладачів – усе це, завдяки впровадженню нового освітнього процесу стало доступним для школярів. Якщо впровадження обов'язкової шкільної освіти мало на меті розв'язання низки проблем, таких як: доступ до освіти всіх верств населення, подолання гендерної нерівності, доступ до навчання як міських дітей так і сільських, то продовження навчання після школи і вступ до вишів не був таким простим.

Університети, що діяли у міжвоєнний період охоплювали лише до 5 % молоді. У 1949 р. GHQ (General Headquarters – Головний штаб) здійснив революцію в системі вищої освіти, запровадивши єдину чотирирічну систему коледжів. Усі дво- та трирічні професійні школи, підготовчі середні школи та звичайні школи були перетворені на чотирирічні університети за розпорядженням Бюро цивільної інформації та штаб-квартири освіти. У кожній префектурі було створено щонайменше один національний університет за зразком державних університетів США. Загалом, за достатньо короткий період часу по всій Японії було створено понад двісті університетів. Професійні школи, які не відповідали вимогам для того, щоб стати університетами, ставали коледжами, система яких була офіційно визнана в 1964 р. До 1951 р. 49 коледжів та 452 професійних, вищих та звичайних шкіл довоєнної освітньої системи перетворили на 203 коледжі та 180 молодших коледжів [1, 13]. У японську вищу освіту були введені загальні курси, одиничні кредити, професійні аспірантури та акредитації згідно до зразків вищої освіти в США [1, 83].

Таким чином, уряд наголошував на прогресивному навчанні, орієнтованому на дитину. Принципи американської прогресивної освіти підкреслювали натуралізм і прагматизм. Вчителі мали допомагати дітям вчитися на власному досвіді, без встановленої програми. Відбулися зміни у навчальних програмах з географії, історії та етики, наголошувалося на соціальному досвіді повсякденного життя та методах вирішення проблем. Прогресивні вчені та педагоги, а також Японська спілка вчителів JTU (Japan Teachers Union – Союз вчителів Японії) високо оцінили ці інновації педагогіки.

Уряд дозволив діяльність допоміжних не освітніх організацій таким, як: профспілки, батьківські об'єднання тощо. Низка позитивних реформ продовжувалися у Японії навіть після військової окупації, аж до 1956 р. Проте, коли у 1956 р. до влади в Японії прийшов новий уряд, він обмежив профспілки, батьківські організації [4, 304]. Відновилася «моральна» складова виховання в шкільній системі освіти.

Висновки. Загалом, аналіз питання впровадження освітніх реформ у повоєнний час в Японії, які здійснювалися американською окупаційною владою, засвідчує, що американська місія насамперед об'єктивно оцінила існуючу систему освіти в Японії, вивчила різні її складові, що в результаті дозволило американцям ефективно впровадити низку власних реформ. Ці зміни викоринили старі пережитки, що роками стримували

розвиток освітньої системи. Перехід від мілітаризму, ультра націоналізму до ідей гуманізму, демократії, індивідуального самовираження учнів та студентів призвело до підтримки ідей реформаторів. Власне провадження реформ являло собою проведення серйозних змін, що стосувалися розширення аудиторії здобувачів освіти та її доступності, робота щодо розробки нових освітніх програм та навчального матеріалу, підготовки кадрів, створення організацій викладачів, батьків тощо.

Такі зміни дали позитивні результати, про що свідчить збільшення кількості закладів освіти у країні (як в селах так і в містах), а прогресивне навчання, орієнтоване на потреби дітей, почало формувати впевненість молоді у собі. Протягом окупаційного періоду метою встановленого режиму було впровадження демократизації та демілітаризація країни. Освіта була однією із складових такого плану. Впровадження реформ в освіті дозволило досягнути змін в ідеологічних поглядах підростаючого покоління. Колишня «моральна освіта», характерна для ультра націоналізму воєнного часу була припинена. Ключову роль у нових освітніх концепціях відіграли місії США в Японії, що діяли там протягом 1946-1950-х рр. Реформа освітньої системи Японії стала своєрідним трампліном для подальших прогресивних змін в країні.

Наразі, система освіти в Японії надзвичайно потужна, щорічно японські учні демонструють найвищі результати у незалежних іспитах, за ними полюють кращі світові виші. Не кожна держава може похизуватися такими показниками.

Список використаної літератури

1. Amano I. Education and Examination in Modern Japan – Tokyo 1990. – 234 p.
2. Anderson R. Education in Japan: A Century of Modern Development. – Washington 1975. – 411 p.
3. Baerwald H. The Purge of Japanese Leaders under the Occupation. – California 1959. [Електронний ресурс] – Режим доступу: <https://www.cambridge.org/core/journals/american-political-science-review/article/abs/the-purge-of-japanese-leaders-under-the-occupation-by-hans-h-baerwald-berkeley-california-university-of-california-press-1959-pp-111-225/479E63615C05F0B2C1E1456766542F4B>
4. Beauchamp E. History of education society // The development of Japanese policy. Vol. 27, No 3. – Cambridge 1987. – P. 304 – 324.
5. Miki Y. Ishikida. Japanese education in the 21st century. – New York, 2005. – 349 p. [Електронний ресурс] – Режим доступу: https://books.google.com.ua/books/about/Japanese_Education_in_the_21st_Century.html?id=Jv-xExHBhIMC&redir_esc=y
6. Yasuo S. Education in Japan: past and present.. [Електронний ресурс] – Режим доступу: <https://www.nier.go.jp/English/educationjapan/pdf/201103EJPP.pdf>
7. Кеннан Д. Дипломатия Второй мировой войны глазами американского посла в СССР Джорджа Кеннана / Пер. с англ. – Москва: Центрполиграф, 2002. – 479 с.
8. Anderson R. Japan: three epochs of modern education – Washington, 1959. – 230 p. [Bulletin U.S. Department of Health, education and Welfare. – 1959. – №11.] [Електронний ресурс] – Режим доступу: <https://files.eric.ed.gov/fulltext/ED045543.pdf>
9. Tokutake Toshio. The Post war History of Japanese. – Tokyo, 1995.
10. Kinichi Toda. Kokumin Gakkō: Kōkoku no Michi. – Tokyo: Yoshikawa Kobunkan, 1997.
11. Yamanaka, Hisashi.. Bokura Shōkokumin. – Tokyo: Kōdansha, 1989.

References

1. Amano, I. (1990). *Education and Examination in Modern Japan*. Tokyo (in Eng.).
2. Anderson, R. (1975). *Education in Japan: A Century of Modern Development*. Washington (in Eng.).
3. Baerwald, H. (1959). *The Purge of Japanese Leaders under the Occupation*. California. Retrieved from: <https://www.cambridge.org/core/journals/american-political-science> (in Eng.)
4. Beauchamp, E. (1987). *History of education society. The development of Japanese policy*. Vol. 27, No 3. Cambridge. (in Eng.).
5. Miki, Y. Ishikida. (2005). *Japanese education in the 21st*. Retrieved from: https://books.google.com/books/about/Japanese_Education_in_the_21st_Century.html?id=Jv-xExHBhIMC&redir_esc=y (in Eng.).
6. Yasuo, S. (2004). *Education in Japan: past and present*. Retrieved from: <https://www.nier.go.jp/English/educationjapan/pdf/201103EJPP.pdf> (in Eng.).
7. Kenan, D. (2002). *Diplomacy of World War II through the eyes of US Ambassador George Kennan*. Boston. (in Russ.).

8. Anderson, R. (1959). *Japan: three epochs of modern education*. Washington. *Bulletin U.S. Department of Health, education and Welfare*. № 11. Retrieved from: <https://files.eric.ed.gov/fulltext/ED045543.pdf> (in Eng.).
9. Tokutake, T. (1995). *The Postwar History of Japanese*. Tokyo. (in Eng.).
10. Kinichi, T. (1997). *Kokumin Gakkō: Kōkoku no Michi*. Tokyo. (in Eng.).
11. Yamanaka, H. (1989). *Bokura Shōkokumin*. Tokyo. (in Eng.).

TROFYMCHENKO Anastasia, Graduate student of the Department of World History, Borys Grinchenko Kyiv University,
e-mail: at@academy.com.ua

PECULIARITIES OF IMPLEMENTATION OF EDUCATIONAL REFORMS IN JAPAN AFTER THE SECOND WORLD WAR

Abstract. Introduction. *The article considers the stages of educational reforms implementation in the postwar period and their impact on schooling. Special attention is paid to the study of educational ideas in the pre-war and post-war period. The activities of the Japanese government and the occupation regime to eliminate illiteracy among various segments of the population are considered. A special role is given to the issue of military influence withdrawal from school education. The processes of introduction of “progressive education” by the US occupation regime, which played a key role in the reform process, have been updated.*

Purpose. *The aim of the proposed article is to study the educational reforms in the postwar period in Japan.*

Results. *Summarizing the research of historians, we can draw our own analytical conclusions about the development of the educational system in Japan. The processes of implementation of school reforms in the postwar period are studied. The role and influence of the occupation regime, its introduction of changes in schooling are determined.*

Conclusion. *Changes in Japan’s education policy in the postwar period have yielded positive results, as evidenced by the increase in the number of educational institutions in the country. During the occupation period, the basis of the established regime was the introduction of democratization and demilitarization of the country. Education was one component of such a plan. The introduction of reforms in education has made it possible to achieve changes in the ideological views of the younger generation. The key role in the new educational concepts was played by the US missions in Japan, which operated there during the 1946-1950s. The reform of the Japanese educational system became a kind of springboard for further progressive changes in the country.*

Key words: *education, reforms, school, Japan, government, occupation, militarism, World War II.*

Одержано редакцією 17.03.2021

Прийнято до публікації 29.06.2021

УДК 711.4:719(575.3)

DOI: 10.31651/2076-5908-2021-1-118-125

ХАРКОВЕНКО Роман

Володимирович,

кандидат історичних наук,
головний спеціаліст Міністерства
культури та інформаційної
політики України,

Orcid ID: 0000-0002-3447-1391

e-mail: kredo3@ukr.net

МІСТОБУДІВНЕ РЕГУЛЮВАННЯ У СФЕРІ ОХОРОНИ КУЛЬТУРНОЇ СПАДЩИНИ РЕСПУБЛІКИ ТАДЖИКИСТАН

У статті аналізується питання містобудівного регулювання у сфері охорони культурної спадщини Республіки Таджикистан. Здійснено огляд пам’яткоохоронного законодавства і принципів державного управління, а також досліджено роль культурної спадщини у житті